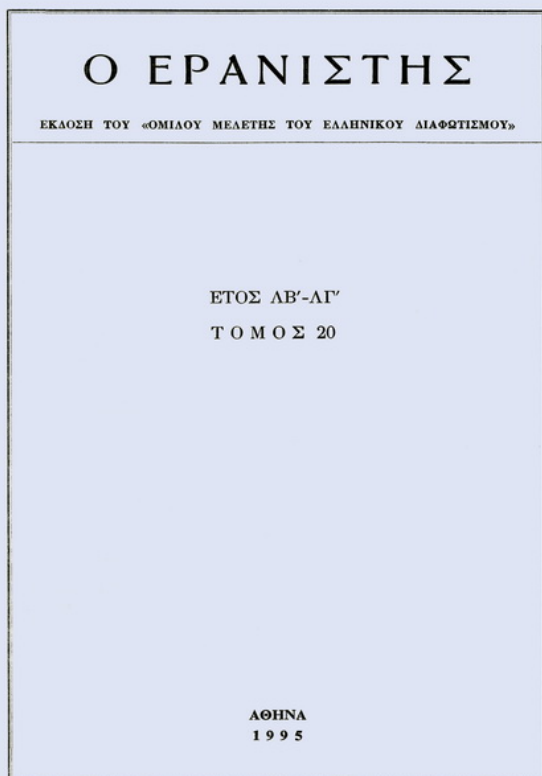

Ο Ερανιστής

Τόμ. 20 (1995)

Κοραής και Guilford

Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκaráκη

doi: [10.12681/er.239](https://doi.org/10.12681/er.239)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελομάτη-Τσουγκaráκη Ε. (1995). Κοραής και Guilford. *Ο Ερανιστής*, 20, 58-65. <https://doi.org/10.12681/er.239>

ΚΟΡΑΗΣ ΚΑΙ GUILFORD

Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ με τον Frederick North, τον κόμητα Guilford, είναι ελάχιστα γνωστή. Παρά τα κοινά τους ενδιαφέροντα για την προαγωγή της εκπαίδευσης στην Ελλάδα και το πάθος τους για τα βιβλία, οι δύο άνδρες δεν είναι γνωστό πώς είχαν κάποια στενότερη επαφή, αν κρίνουμε τουλάχιστον από την εξαιρετικά εκτεταμένη αλληλογραφία και των δύο που έχει διασωθεί.

Στην εκδεδομένη αλληλογραφία του Κοραή βρίσκεται ένα μοναδικό σύντομο γράμμα του λόρδου Guilford από 17 Ιουνίου 1819 γραμμένο στα ελληνικά με το οποίο ευχαριστεί θερμά τον Κοραή για τους τέσσερις τόμους του Στράβωνα τους οποίους του είχε στείλει ως δώρο.¹ Ο Guilford, με το ψευδώνυμο Φιλότιμος Φιλανθρωπίδης Κοσμοπολίτης, έδωσε να δημοσιευτεί η επιστολή του αυτή στον *Λόγιο Έρμη*. Έκεϊ, γράφοντας προεισαγωγικά, αποκαλεί τον Κοραή φίλο του, και κλείνοντας προσθέτει ότι επιθυμούσε τη δημοσίευση της επιστολής στο περιοδικό «επὶ τῷ γενέσθαι φανερόν τῇ φιλάτῃ μοι Ἑλλάδι τὸ πρὸς τὸν Κοραῆν ἐγκάρδιον σέβας μου». Τὸ ἐνδιαιφέρον καὶ τὸ σεβασμὸ του γιὰ τὸν Κοραή τὰ ἐξεδήλωσε γιὰ μία ἀκόμη φορά λίγο ἀργότερα μέσα στὸν ἴδιο χρόνο, τὸ 1819, με μιὰ ἄλλη ἐπιστολή του πρὸς τὸ ἴδιο περιοδικό καὶ με τὸ ἴδιο ψευδώνυμο. Στὴν ἐπιστολή αὐτὴ ὁ Guilford, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, καταφέρεται με σφοδρότητα κατὰ «πολλῶν ἀθλιωτάτων ἀνθρωπαρίων» ποὺ ἔκαναν ἀήθεις ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Κοραή.² Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Guilford δὲν εἶναι γνωστὴ κάποια ἄλλη ἄμεση σχέση ἢ ἐπαφὴ με τὸν Κοραή.

Μέσα ἀπὸ τὴν αλληλογραφία τοῦ Κοραή με ἄλλα πρόσωπα συνάγεται ἐπίσης ὅτι ἡ σχέση τῶν δύο ἀνδρῶν δὲν εἶχε περιορισθεῖ μόνο σ' αὐτὸ τὸ σύντομο ευχαριστήριο γιὰ τοὺς τόμους τοῦ Στράβωνα. Ἐξάλλου καὶ αὐτοὶ οἱ τόμοι εἶχαν μιὰ μικρὴ προϊστορία, ἡ ὁποία δείχνει ὅτι ἡ σχέση τους πρέπει νὰ ἦταν περισσότερο στενὴ ἀπὸ ὅσο μᾶς ἐπιτρέπει, ἐκ πρώτης ὀψews, νὰ υποθέσουμε ἢ περιορισμένη αλληλογραφία τους.

1. Ἀδαμαντίου Κοραή, *Ἀλληλογραφία*, τ. Δ', 1817-1822, Ἀθήνα 1982, ἀρ. 830, σ. 183. *Λόγιος Ἑρμῆς*, τ. Θ' (1919), σ. 603.

2. *Λόγιος Ἑρμῆς*, τ. Θ' (1919), σ. 814.

Τὶς νέες πληροφορίες σχετικά μὲ τοὺς τόμους τοῦ Στράβωνα τίς παίρ-
νουμε κατ' ἀρχὴν ἀπὸ δύο ἀνέκδοτες σύντομες ἐπιστολὲς τοῦ Κοραΐ πρὸς
τὸν Guilford οἱ ὁποῖες προέρχονται ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο Κερκυραϊκὸ Ἀρχεῖο
ποὺ βρίσκεται στὴ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας Κερκύρας.³
Στὸ ἄλλο καὶ κατὰ πολὺ μεγαλύτερο Ἀρχεῖο τοῦ Βρετανοῦ φιλέλληνα,
ποὺ φυλάσσεται στὸ Kent Archives Office (Maidstone, Kent), δὲν ὑπάρ-
χουν ἄλλα γράμματα τοῦ Κοραΐ. Οἱ δύο αὐτὲς ἐπιστολὲς εἶναι οἱ ἀκόλου-
θες:

Φ III, 7

Τιμιώτατε, Ἀνερ,

Τίνος εἶναι τὸ σφάλμα; Εἶναι δίκαιον νὰ τὸ φορτισθῶ ὁ γέρον ἐγώ;
ἐπειδὴ ἄλλαξες ὄνομα, διὰ τί νὰ μὴ προσγράψῃς τὸ παλαιὸν εἰς τὸ νέον;
Ἐξω τῆς ὁποίας μ' ἐπροξένησες ἀπορίας, μ' ἐστέρησες καὶ τὴν τιμὴν νὰ
σέ ἀσπασθῶ, καὶ νὰ σέ προσφέρω δύο σώματα τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ
Στράβωνος, ἐν διὰ σέ, καὶ τ' ἄλλο διὰ τὰς φίλας σου Ἀθήνας. Τὰ παρα-
δίδω λοιπὸν εἰς τὸν θυρωρὸν σου νὰ σέ τὰ ἐγχειρίσῃ, ἐὰν ἔτι εὐρίσκεισαι εἰς
τοὺς Παρισίους· εἰ δὲ μή, τὰ λαμβάνω ὀπίσω, διὰ νὰ τὰ στείλω εἰς τὴν πα-
τριίδα σου, ὅταν μὲ διδάξῃς τὸν τρόπον ἀποστολῆς. Εὐδαιμόνει!

13 Μαΐου, 1817

Ὁ φίλος Κοραΐς

Τιμιώτατε Ἀνερ,

Τίνος εἶναι τὸ σφάλμα; Εἶναι δίκαιον νὰ τὸ φορτισθῶ ὁ γέρον ἐγώ; ἐπειδὴ ἄλλαξες ὄνομα,
διὰ τί νὰ μὴ προσγράψῃς τὸ παλαιὸν εἰς τὸ νέον; Ἐξω τῆς ὁποίας μ' ἐπροξένησες ἀπορίας, μ' ἐστέρησες καὶ τὴν
τιμὴν νὰ σέ ἀσπασθῶ, καὶ νὰ σέ προσφέρω δύο σώματα τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ Στράβωνος, ἐν διὰ σέ, καὶ
τ' ἄλλο διὰ τὰς φίλας σου Ἀθήνας. Τὰ παραδίδω λοιπὸν εἰς τὸν θυρωρὸν σου νὰ σέ τὰ ἐγχειρίσῃ, ἐὰν
ἔτι εὐρίσκεισαι εἰς τοὺς Παρισίους· εἰ δὲ μή, τὰ λαμβάνω ὀπίσω, διὰ νὰ τὰ στείλω εἰς τὴν πατριίδα σου, ὅταν
μὲ διδάξῃς τὸν τρόπον ἀποστολῆς. Εὐδαιμόνει!

13 Μαΐου, 1817.

Ὁ φίλος Κοραΐς

Πανομοιότυπο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κοραΐ πρὸς τὸν Γκίλφορντ.

3. Βλ. Δάφνης Ι. Δ. Κυριάκη, «Κερκυραϊκὸ Ἀρχεῖο Guilford», Ἑκτακτο Δελ-
τίο Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας Κερκύρας, Κέρκυρα 1984.

Φ III, 8

Ἑλληνικώτατε Ἄνερ,

Μὲ τὴν ἐδὼ κλεισμένην ἐπιστολὴν καὶ δύο δευτέρους τόμους τοῦ Στράβωνος ὑπῆγα εἰς τὴν κατοικίαν σου· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν, εἶχες ἀφήσει τὴν πόλιν μας. Ὅθεν ἔτρεξα πάλιν εἰς τὸν οἶκον μὲ τὴν ἐπιστολὴν καὶ μὲ τοὺς τόμους. Δίδαξέ με, νὰ ζήσης! εἰς τίνα θέλεις νὰ τοὺς παραδώσω, ἢ πῶς νὰ σὲ τοὺς στείλω. Εὐδαιμόνει!

Ἐκ Παρισίων, 17 Μαΐου 1817

Ὁ φίλος Κοραῆς

Ἑλληνοτάτη Ἄνερ,

Μετὰ τὴν ἐδὼ κλεισμένην ἐπιστολὴν καὶ δύο δευτέρους τόμους τοῦ Στράβωνος ὑπῆγα εἰς τὴν κατοικίαν σου· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν, εἶχες ἀφήσει τὴν πόλιν μας. Ὅθεν ἔτρεξα πάλιν εἰς τὸν οἶκον μὲ τὴν ἐπιστολὴν καὶ μὲ τοὺς τόμους. Δίδαξέ με, νὰ ζήσης! εἰς τίνα θέλεις νὰ τοὺς παραδώσω, ἢ πῶς νὰ σὲ τοὺς στείλω. Εὐδαιμόνει!

Ἐκ Παρισίων, 17 Μαΐου 1817

Ὁ φίλος

Κοραῆς.

Πανομοίωτοπο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Γκίλφορντ.

Ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ σύντομα σημειώματα βλέπουμε ὅτι πρέπει νὰ προ-
υπῆρχε παλαιότερη, καὶ μάλιστα ἀρκετὰ στενὴ ἐπαφὴ ἀνάμεσα στοὺς δύο
ἄνδρες, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὸν οἰκεῖο τόνο τῶν ἐπιστολῶν. Ὁ Κοραῆς γνώ-
ριζε τὸν Guilford μὲ τὸ οἰκογενειακὸ του ὄνομα, δηλαδὴ τὸ North, καὶ ἡ
ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ τελευταίου, ὅταν κληρονόμησε τὸν τίτλο τοῦ
fifth Earl of Guilford μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του Francis στὶς 28
Ἰανουαρίου 1817, φαίνεται ὅτι ὄχι μόνον τὸν μπερδεψε, ὅπως γράφει, ἀλλὰ
καὶ ἔγινε αἰτία νὰ μὴν ἀντιληφθεῖ ἔγκαιρα τὴ διαμονή του στὸ Παρίσι,⁴
ὥστε νὰ μπορέσει νὰ τὸν συναντήσῃ. Ὁ Guilford εἶχε στὸ μεταξύ ἐγκα-
ταλεῖψαι τὴ γαλλικὴ πρωτεύουσα γιὰ τὸ Λονδίνο, ὅπου ἔπρεπε νὰ βρισκε-
ται ἐγκαίρως, καθὼς στὶς 30 Μαΐου τοῦ 1817 θὰ καταλάμβανε ἐπισήμως
τὴ θέση του στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων.⁵

4. Ὁ Guilford εἶχε περάσει τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1817 ταξιδεύοντας στὴν Ἰταλία, Τυρόλο, Στουτγάρδη καὶ εἶχε τελευταῖο σταθμὸ τὸ Παρίσι ἐπιστρέφοντας στὴν πατρίδα του.

5. Τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ ἐπιστολὴ του ἀπὸ 29 Μαΐου 1817 ἀπὸ Λονδίνο πρὸς τὴν ἀδελφὴ του Lady Anne Sheffield, British Library, Ms Add. 61983.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ Κοραῆς ἤθελε νὰ προσφέρει στὸν Guilford δύο ἀντίτυπα τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ Στράβωνα,⁶ τὸν δεύτερο γιὰ νὰ δοθεῖ στὴν Ἀθήνα, μὲ προφανή προορισμὸ τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Φιλομούσου Ἑταιρείας ποὺ πρόεδρός της ἦταν ὁ Βρετανὸς φιλέλληνας. Σχέσεις ἄλλες τοῦ Κοραῆ μὲ τὴ Φιλόμουσο Ἑταιρεία τῆς Ἀθήνας δὲν μᾶς εἶναι γνωστές.

Δὲν εἶναι ἐπίσης γνωστὸ ἂν αὐτοὶ οἱ συγκεκριμένοι τόμοι ἔφθασαν τότε στὸν προορισμὸ τους. Ὅπως εἶδαμε πρὶν πάντων, ὁ Guilford εὐχαρίστησε τὸν Κοραῆ πολὺ ἀργότερα γιὰ τοὺς τέσσερις τόμους τοῦ Στράβωνα. Ἐτσι φαίνεται πιθανότερο ὅτι τοῦ στάλθηκαν μετὰ ἀπὸ δύο χρόνια ὅλοι μαζί. Σὲ ἐπιστολὴ του ἀπὸ 22 Μαΐου 1819 ὁ Κοραῆς ἔγραφε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο Κοντόσταυλο στὸ Λονδίνο ὅτι ἀνάμεσα στὰ σώματα τῶν τεσσάρων τόμων τοῦ Στράβωνα ποὺ τοῦ ἔστειλε, καὶ ποὺ ἡ ἐκτύπωσή τους εἶχε τελειώσει λίγες μέρες πρὶν, ὑπῆρχε καὶ ἓνα κλειστὸ δέμα ποὺ προοριζόταν γιὰ τὸν «Mr Glenberrie, Argyll Street No 27», «γαμβρὸ τοῦ Lord Guilford πρῶην North».⁷ Ὁ Sylvester Douglas, Baron Glenbervie (1743-1823) (ὄχι Glenberrie), ἦταν σύζυγος τῆς Cathrine Anne (1760-1817), ἀδελφῆς τοῦ Frederick North, καὶ πατέρας τοῦ γνωστοῦ περιηγητῆ Frederick Sylvester North Douglas (1791-1819). Ὁ Κοραῆς στὴν ἐπιστολή του τὸν χαρακτηρίζει «ὡς καλοθελητὴν τοῦ γένους μας», καὶ συνιστᾷ στὸν Κοντόσταυλο, ἂν μπορεῖ, νὰ τοῦ πᾶει ὁ ἴδιος τὰ βιβλία, ἀλλὰ νὰ μὴν πεῖ ὅτι ἔχουν κυκλοφορήσει καὶ σὲ μεγαλύτερο σχῆμα.

Ὁ Richard Clogg⁸ θεωρεῖ πολὺ πιθανὸν τὸ ὅτι ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Glenbervie γνωρίζονταν προσωπικά, καὶ μάλιστα ὅτι ὁ τελευταῖος ἦταν ὁ ἀναφερόμενος σὲ ἐπιστολὴ τοῦ 1825 «Ἀγγλος τις Κοροῖσος», ποὺ εἶχε ζητήσει πρὶν ἀπὸ τριάντα χρόνια ἀπὸ τὸν Κοραῆ νὰ ἀναλάβει τὴν ἀνατροφή τοῦ

6. Ὁ Β' τόμος τοῦ ἐλληνικοῦ Στράβωνα εἶχε τελειώσει τὸν Μάρτιο τοῦ 1817· ὁ Γ' τόμος ἐκδόθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ἴδιου ἔτους. Ὁ Κοραῆς σκόπευε ἀρχικὰ νὰ ἐκδώσει τὸν Στράβωνα σὲ τρεῖς τόμους, ἀποφάσισε ὅμως τελικὰ νὰ προσθέσει καὶ τέταρτο ποὺ νὰ περιέχει τίς σημειώσεις καὶ τοὺς πίνακες γιὰ νὰ μὴ γίνεи ὁ τρίτος τόμος πολὺ παχύς. Ὁ Κοραῆς ἀνήγγειλε τὴν ὁλοκλήρωση τῆς ἐκτύπωσης τοῦ τελευταίου τόμου στὸν Ἀλέξανδρο Κοντόσταυλο στίς 3 Μαΐου 1819. Ἀδαμαντίου Κοραῆ, *Ἀλληλογραφία*, τ. Δ', σ. 21, 25, 45, 52, 162. Γιὰ τὴ θέση τοῦ Στράβωνα στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κοραῆ βλ. Raoul Baladié, «Strabon dans la vie et l'oeuvre de Coray», Ὁ Ἑραριστὴς 11 (1974) *Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς*. Ἀφιέρωμα στὸν Κ. Θ. Δημαροῦ, Ἀθήνα 1980, σ. 412-442.

7. Ἀδαμαντίου Κοραῆ, *Ἀλληλογραφία*, τ. Δ', σ. 169-170.

8. «Korais and England», *Πρακτικὰ Συνεδρίου «Κοραῆς καὶ Χίος»* (Χίος, 11-15 Μαΐου 1983), Ἀθήνα 1984, τ. Α', σ. 343.

μοναχογιου του («ναντι ἀμοιβῆς ἀδράς καὶ ἰσοτιμίας ἀδελφικῆς»).⁹ Ὡς ἐπιχείρημα ποὺ συνηγορεῖ στὴν ἀποψη ὅτι ὑπῆρχε προσωπικὴ γνωριμία τῶν δύο ἀνδρῶν προβάλλεται καὶ ἡ κατὰ τὸ 1818 ἀφιέρωση πρὸς τὸν Κοραῆ ἐνὸς ἀντιτύπου τοῦ περιηγητικοῦ ἔργου τοῦ F. S. North Douglas, γιου τοῦ Glenbervie.¹⁰

Δὲν εἶναι ἴσως πολὺ ἀπίθανο ὁ Κοραῆς νὰ εἶχε λησμονήσει τὸ 1825 τὸ ὄνομα τοῦ Ἀγγλοῦ ποὺ τὸν θυμότανε τὸ 1819 καὶ ποὺ μάλιστα τοῦ ἔστειλε βιβλία. Οὔτε εἶναι τελείως ἀπίθανο, ἂν καὶ ὅπωςδὴποτε εἶναι λίγο ὑπερβολικό, νὰ ἀναζητοῦσε ὁ Glenbervie στὸ πρόσωπο τοῦ Κοραῆ δάσκαλο, προφανῶς τῶν κλασσικῶν γραμμάτων, γιὰ τὸ γιό του, ποὺ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν μόλις πέντε ἐτῶν. Ἐπιπλέον, δὲν ἦταν ἀπαραίτητο νὰ ἀνέφερε ὁ Κοραῆς στὸ γράμμα του πρὸς τὸν Κοντόσταυλο μαζί μὲ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ τὴν πιὸ πάνω ἱστορία, ἂν σχετιζόταν τελικὰ μὲ τὸ ἴδιο πρόσωπο. Ὁ συνδυασμὸς ὅμως καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν ἀβέβαιων περιπτώσεων μᾶλλον καθιστᾷ δύσκολη, ἂν ὅχι ἀπίθανη, τὴν ταύτιση τοῦ Glenbervie μὲ τὸν «Ἀγγλο Κροῖσο».

Ἐντούτοις, δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ ὑπῆρχε ἀκόμη καὶ προσωπικὴ γνωριμία τῶν δύο ἀνδρῶν, καὶ ὅχι μόνον ἐπαφὴ δι' ἀλληλογραφίας. Ἡ γνωριμία ὅμως πρέπει μᾶλλον νὰ ἦταν πολὺ μεταγενέστερη, διαφορετικὰ ὁ Glenbervie δὲν θὰ εἶχε λόγο νὰ στείλει στὸν Κοραῆ ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου τοῦ γιου του πέντε χρόνια μετὰ τὴν ἐκδόσή του. Εἶναι πιθανὸ νὰ γνωρίστηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ ποὺ ἔκανε ὁ Glenbervie μὲ τὴ γυναίκα του στὴν Εὐρώπη τὸ 1815-6, γιὰ τὸ ὁποῖο ὑπάρχουν πληροφορίες στὴν ἀλληλογραφία τοῦ Guilford.¹¹

Τὸ πακέτο ποὺ ἔστειλε ὁ Κοραῆς τὸ 1819 ἀποτελοῦσε, ἴσως, ἀνταπόδοση τοῦ δώρου ποὺ τοῦ εἶχε γίνῃ τὸ 1818, καὶ πρέπει νὰ περιεῖχε ἀντίτυπα τοῦ Στράβωνα σὲ μικρὸ σχῆμα, ἀφοῦ συνιστοῦσε στὸν Κοντόσταυλο, ὅπως εἶδαμε, νὰ μὴν ἀναφέρει καθόλου τὴν ὑπαρξὴ ἀντιτύπων τοῦ Στράβωνα σὲ μεγαλύτερο σχῆμα. Εἶναι ὅμως πιθανὸ στὸ ἴδιο δέμα νὰ περιελείονταν καὶ τὰ ἀντίτυπα ποὺ εἶχαν προορισμὸ τὸν Guilford, γιὰ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ ὁποῖου, ἀγορὲς βιβλίων, παραλαβὴ τους κτλ. φρόντιζαν συνήθως οἱ γαμβροὶ ἀπὸ τὶς δύο ἀδελφές του, ὁ S. Douglas, Baron Glenbervie, καὶ ὁ John Baker Holroyd, first Earl of Sheffield (1735-1821),

9. Ἀδαμαντίου Κοραῆ, *Ἀλληλογραφία*, Ἀθήνα 1983, τ. Ε', σ. 186.

10. Frederick Sylvester North Douglas, *An Essay on Certain Points of Resemblance between the Ancient and Modern Greeks*, Λονδίνο 1813.

11. British Library, Ms Add. 61982, 61983.

ἀφοῦ ὁ ἴδιος ταξίδευε συνεχῶς καὶ σπανίως βρισκόταν στὴν Ἀγγλία. Ὁ Guilford εἶχε μᾶλλον πληροφόρησι τὸν Κοραῆ γιὰ τὸ ποῦ ἔπρεπε νὰ τοῦ στείλει τὰ βιβλία ὕστερα ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἐρώτηση ποὺ ὑπάρχει καὶ στὰ δύο σημειώματά του. Τὸ ὅτι τὰ βιβλία ποὺ εἶχαν προορισμὸ τὸν Guilford στάλθηκαν τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ ἐκεῖνα τοῦ γαμβροῦ του φαίνεται νὰ τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ τὸ εὐχαριστήριό ποὺ τοῦ ἔστειλε ὁ πρῶτος στίς 17 Ἰουνίου 1819.¹² Λογικὸ θὰ ἦταν ἐπίσης μέσα στὸ κλειστὸ πακέτο νὰ ὑπῆρχε καὶ συνοδευτικὴ ἐπιστολή, ἀλλὰ γι' αὐτὸ δὲν ἔχουμε συγκεκριμένη ἔνδειξη στὸ εὐχαριστήριό πρὸς τὸν Κοραῆ.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἔκδοση τοῦ Στράβωνα ποὺ καταχωρίσθηκε στὸν παλαιὸ κατάλογο τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Guilford δὲν φαίνεται νὰ εἶναι πλήρης καὶ ὁ τέταρτος τόμος δὲν ἀναφέρεται. Ἐκεῖ ἀναγράφεται «Στράβωνος Γεωγραφία ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Κοραῆ Τόμοι 2 (ποὺ μετὰ ὁ ἀριθμὸς 2 ἔχει διορθωθεῖ σὲ 3)... δὸν Παρισίοις 1817».¹³ Τί ἀκριβῶς συνέβη δὲν μποροῦμε νὰ γνωρίζουμε. Ἄν ἀρχικὰ ὁ Guilford εἶχε λάβει μόνον τὰ δύο ἀντίτυπα τοῦ δευτέρου τόμου καὶ ἀργότερα τοὺς ἄλλους, θὰ ἦταν πολὺ περιέργο νὰ εὐχαριστοῦσε τὸν Κοραῆ καὶ γιὰ τοὺς τέσσερις δύο χρόνια ἀργότερα, καθὼς ὁ ἴδιος ἦταν καλὸς καὶ τυπικὸς ἀλληλογράφος παρὰ τίς συνεχεῖς μετακινήσεις του, ἐκτὸς ἂν κανεῖς δὲν τὸν πληροφόρησε γιὰ τὴν ἀφιξὴ τους. Κι αὐτὸ ὅμως δὲν φαίνεται πολὺ πιθανό, διότι εἶχε τακτικότητα ἀλληλογραφία μὲ τοὺς δικούς του καὶ μὲ τὸ προσωπικό του στὴν Ἀγγλία ποὺ τὸν ἐνημέρωναν γιὰ τὰ πάντα. Θὰ ἦταν πάλι δυνατὸν νὰ εἶναι σφάλμα τοῦ συντάκτη τοῦ καταλόγου ποὺ καταχώρισε βιαστικὰ ἢ ἐσφαλμένα τὴν ἔκδοση.

Στὸν ἴδιο κατάλογο ἀναγράφονται ἐπίσης μόνον ἑπτὰ ἀκόμη ἐκδόσεις ἀρχαίων συγγραφέων τοῦ Κοραῆ, ἂν καὶ σὲ μιὰ τόσο πλούσια βιβλιοθήκη θὰ περίμενε κανεῖς πολὺ περισσότερα ἔργα του.¹⁴ Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴ βιβλιοθήκη τοῦ William Martin Leake, τοῦ γνωστοῦ περιηγητῆ,¹⁵ περιλαμβάνονται δεκαπέντε συνολικὰ ἐκδόσεις ἀρχαίων συγγραφέων τοῦ Κοραῆ.

Μιὰ ἄλλη ἔμμεση σχέση μεταξὺ Κοραῆ καὶ Guilford συνάγεται ἀπὸ

12. Ὡς τύπος ἀποστολῆς τῆς ἐπιστολῆς Guilford ἀναφέρεται ἡ Βιέννη ἀλλὰ μὲ ἐρωτηματικόν.

13. British Library, Ms Add. 8220, f. 39r.

14. British Library, Ms Add. 8220, f. 38r., 57r. Μέχρι καὶ τὸ 1817 εἶχαν ἐκδοθεῖ συνολικὰ 53 ἔργα τοῦ Κοραῆ, βλ. Γ. Βαλέτα, «Βιβλιογραφία Ἀδαμαντίου Κοραῆ», *Νέα Ἑστία*, τχ. 1355, τ. 114 (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 1983), σ. 172-179.

15. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς φυλάσσεται σήμερα ὡς Leake Collection στὴν Classical Faculty Library τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge.

τὰ σχετικά μὲ τὴν ἐπανεκδόση ἀπὸ τὸν Κοραῆ τῆς Ὡδῆς ποὺ εἶχε γράψει ὁ συγγενὴς του ἱατροφιλόσοφος Ἀντώνιος Κοραῆς¹⁶ πρὸς τιμὴν τοῦ Daguesseau. Γιά τὴν Ὡδὴ ποὺ εἶχε ἐκδοθεῖ γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Παρίσι τὸ 1702¹⁷ καὶ ἐπανεκδόθηκε ἀπὸ τὸν Ἀδαμάντιο Κοραῆ τὸ 1819,¹⁸ γράφει ἐπανεπισημμένα ὁ ἴδιος ὁ Κοραῆς στὶς ἐπιστολές του πρὸς διαφόρους. Ἔτσι, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀποστολῆς λίγων σωμάτων τῆς ἐπανεκδόσεώς της στὸν Ἀλέξανδρο Κοντόσταυλο στὸ Λονδίνο στὶς 2 Σεπτεμβρίου 1819 τοῦ γράφει ἀνάμεσα σὲ ἄλλα γιὰ τὸν Ἀντώνιο Κοραῆ ὅτι, μολονότι τὸ ἔργο εἶχε τυπωθεῖ στὸ Παρίσι, δὲν ὑπῆρχε ἀντίτυπό του στὴ Βασιλικὴ Βιβλιοθήκη. Τὸ μοναδικὸ ἴσως σωζόμενο ἀντίτυπο τοῦ ἔργου ὑπῆρχε στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Guilford, ἀπὸ ὅπου ἔλαβε «τὸ ἴσον διὰ τοῦ φίλου Σχινᾶ» καὶ ἔκανε τὴ δεύτερη ἐκδόση ὥστε νὰ μὴ χαθεῖ τελείως.¹⁹ Ὁ Σχινᾶς ποὺ ἀναφέρει ὁ Κοραῆς ὅτι τοῦ ἔστειλε τὸ ἀντίγραφο τοῦ ἔργου εἶναι ὁ Δημήτριος Σχινᾶς ποὺ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν βιβλιοθηκᾶριος τοῦ Guilford.²⁰

16. Γιά τὸν Ἀντώνιο Κοραῆ βλ. Ioannis Alberti Fabricii, *Bibliotheca Graeca sive Notitia scriptorum veterum Graecorum... Editio nova variorum curis emendatior atque auctior curante Gottlieb Christophoro Harles*, Ἀμβούργο 1808, τ. XI, σ. 532-3. Κ. Ι. Ἀμάντου, *Τὰ γράμματα εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν 1566-1822 (Σχολεῖα καὶ λόγοι)*, Πειραιᾶς 1946, σ. 13, 118-121. Κ. Ι. Ἀμάντου, «Ἡ Παιδεία εἰς τὴν τουρκοκρατούμενην Χίον (1566-1822)», *Ἑλληνικά*, τ. 3 (1930), σ. 387. Σ. Β. Κουγέα, «Ὁ Κοραῆς εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Ἀσωπίου», *Ἑλληνικά*, τ. 6 (1933), σ. 62. Γ. Ι. Ζολώτα, *Ἱστορία τῆς Χίου*, Ἀθήνα 1926, τ. Γ', α', σ. 479, 500-1. Θωμᾶς Ι. Παπαδοπούλου, «Αἰγαιοπελαγίται μαθηταὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ Φροντιστηρίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου», *Ἐπετηρὶς τῆς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν*, τ. Η' (1970), σ. 518. Θωμᾶς Ι. Παπαδόπουλου, «Ἀντώνιος Κοραῆς ἕνας πρόγονος τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ», *Χιακὰ Χρονικά*, τ. Γ' (1978), σ. 89-98.

17. E. Legrand, *Bibliographie Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dix-huitième siècle*, Louis Petit et Hubert Pernot, Παρίσι 1918, I, σ. 19 ἀρ. 16.

18. Δ. Σ. Γκίνη καὶ Β. Γ. Μέζα, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1860: ἀναγραφή τῶν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον ὁπουδήποτε Ἑλληνιστὶ ἐκδοθέντων βιβλίων καὶ ἐντύπων ἐν γένει μετὰ πίνακος τῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν τῆς περιόδου ταύτης*, τ. Α', Ἀθήνα 1939, σ. 179-180.

19. Ἀδαμαντίου Κοραῆ, *Ἀλληλογραφία*, τ. Δ', σ. 199-201, 204, 206, 207, 214, 217. Βλ. καὶ Α. Κοραῆ, *Προλεγόμενα στοὺς ἀρχαίους Ἑλληνεὺς συγγραφεῖς καὶ ἡ αὐτοβιογραφία του*, πρόλογος Κ. Θ. Δημαρχᾶ, Ἀθήνα (φωτομηχανικὴ ἀνατύπωση τῆς Συλλογῆς τῶν Προλεγόμενων, Παρίσι 1833, ἀπὸ τὸ Μ.Ι.Ε.Τ.), 1984, σ. ια'.

20. Γιά τὸν Δημήτριον Γεωργίου Σχινᾶ βλ. Ἀνδρέου Παπαδοπούλου-Βρετοῦ, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἥτοι Κατάλογος τῶν ἀπὸ πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι ἐγκαθιδρύσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι βασιλείας τυπωθέντων βιβλίων παρ' Ἑλλήνων εἰς τὴν ὁμιλουμένην, ἢ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν*, μὲ βιβλιογρα-

Τὸ ἀντίτυπο τοῦ 1702 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Guilford, ποὺ ἀναγράφεται καὶ στὸν παλαιὸ κατὰ λόγον της,²¹ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ μοναδικὸ γνωστὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς καὶ βρίσκεται σήμερα στὴ British Library τοῦ Λονδίνου. Ὑποθέτουμε ὅτι εἶναι πιθανὸ νὰ πληροφορήθηκε ὁ Κοραΐς τὴν ὑπαρξὴ τοῦ σπάνιου αὐτοῦ ἀντιτύπου ἀπὸ τὸν Σχινά, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ἀποκλειστεῖ τὸ ἐνδεχόμενον νὰ τοῦ ἔδωσε τὴν πληροφορίαν ὁ ἴδιος ὁ Guilford· σὲ κάθε περίπτωσιν θὰ ἦταν περίεργον ἂν δὲν εἶχε ζητηθεῖ προηγουμένως ἡ ἄδεια τοῦ Guilford γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ ἀντιγράφου.

Αὐτὰ τὰ λίγα νέα στοιχεῖα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ θεωρήσουμε ὅτι πραγματικὰ ὑφίστατο μιὰ σχέσις μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν καὶ ὅτι αὐτὴ πρέπει νὰ ἦταν φιλική, μολονότι ὁ βαθμὸς καὶ ἡ ἔκτασίς της δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιοριστεῖ πρὸς τὸ παρόν. Εἶναι πιθανὸν στὸ μέλλον κάποιες λαυθάνοισες ἐπιστολὲς ἢ πληροφορίαι νὰ ἀποκαλύψουν ὅτι οἱ ἐπαφές τους ἦταν πολὺ πιὸ συχνές καὶ οὐσιαστικές, ὥπως θὰ ἦταν ἀναμενόμενο γιὰ τίς δύο αὐτὲς προσωπικότητες μὲ τὸ κοινὸ πάθος γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας τῶν Ἑλλήνων.

ΕΛΕΝΗ ΑΓΓΕΛΟΜΑΤΗ-ΤΣΟΥΓΚΡΑΚΗ

φιλικὰς καὶ κριτικὰς σημειώσεις περὶ τῶν ἀξίων λόγων συγγραμμάτων, Ἀθήνα 1857, τ. Β', σ. 338-9. Ἑλένης Δ. Μπελιᾶ, «Οἱ λόγιοι ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Μιχαὴλ Γεωργίου Σχινᾶ», *Μνημοσύνη*, τ. 2 (1968-9), σ. 174-181, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

21. British Library, Ms Add. 8220, f. 44r.